

СКУЛЬПТУРА КЛАСИЦИЗМУ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ВОЛИНСЬКОГО СКУЛЬПТОРА ТОМАША ОСКАРА СОСНОВСЬКОГО

У статті розглянуто життєвий та творчий шлях всесвітньовідомого волинського скульптора Томаша Оскара Сосновського. Проаналізовано окремі твори митця, обґрунтовано їх стильову приналежність. Визначено роль та місце мистецької спадщини скульптора у культурному просторі.

Ключові слова: відомий скульптор, культурна спадщина, мистецькі твори.

The article is devoted to the life and creative work of the world-famous sculptor, who was born in Wolyn, Tomasz Oscar Sosnovsky. Some of his creative works were analyzed and their style was determined. The position of the cultural heritage of the artist and its role is described in this article.

Keywords: famous sculptor, cultural heritage, creative works.

Томаш Оскар Сосновський – один із знакових митців, творчість якого належить не лише українському, польському, італійському народам, але й громадянам усього світового простору, де зберігаються його роботи. Для культурного світу через постать Митця його батьківщина також набуває небувалого значення, адже це дає можливість знати, у яких умовах, оточенні, у якому середовищі виховувався творець всеєвропейського масштабу, твори якого прикрашають світові музеї, захоплюючи високою культурою виконання, глибиною образного розкриття. Актуальність даної теми випливає із необхідності створення об'єктивної картини творчого шляху знаменитого скульптора. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: а) простежити за особливостями формування творчої особистості Томаша Сосновського; б) дослідити художню спадщину скульптора, проаналізувати окремі твори митця.

На жаль, понад сто років його творчість була забутою на батьківщині, про життєвий і творчий шлях скульптора зі світовим іменем жодної книги в Україні не було створено. Натомість у Любліні (Польща) у 1997 р. було видано ґрунтовну працю про життя та творчість Томаша Оскара Сосновського «Tomasz Oskar Sosnowski. 1810 – 1886. «Rzeźbiarz Polski w Rzymie», автор котрої – польський дослідник Лехослав Ламенський. У 2015 р. в Рівному вийшла друком книга письменника, художника, краєзнавця Валерія Войтовича «Томаш Оскар Сосновський. Скульптура класицизму».

У пропонованому дослідженні вперше в Україні піднімається питання про культурну спадщину талановитого митця з Волині, скульптора зі світовим іменем. Вона розкриває життєвий і творчий шлях скульптора, однаково чітко відстежує різні віхи життя Митця [2]. Сосновський Томаш Оскар народився 12 грудня 1812 р. у с. Новомалин, (нині Острозького району Рівненської області) у сім'ї Станіслава Сосновського, родовід якого походить від давнього православного дворянського роду, і Кастильди Малинської, родовід якої ведеться від давнього руського роду князів Четвертинських. Томаш-Оскар Сосновський виховувався у пишному родинному замку з численною прислугою та вчителями. Після навчання у Теофіполі (нині Хмельницька область) навчається у Волинському ліцеї. Саме тут він вперше зацікавився мистецтвом, відвідуючи курси рисунка портретиста, випускника Віденської академії мистецтв художника Юзефа Францишка Яна Пічмана (1758 – 1834). Згодом один із вихованців Пічмана, Ян Ксаверій Каневський, продовжить навчати майбутнього скульптора. Після закінчення Кременецького ліцею Сосновський вступає до польського війська. Студіює рисунок і живопис одночасно у Ксаверія Яна Каневського та Антонія Бланка, скульптуру в Павла Малінського. У 1833 – 1835 рр. продовжував навчання у Варшавській академії мистецтв. З часом відвідував приватні уроки у Берліні та Римі у найвідоміших скульпторів тих часів: у Берліні під керівництвом скульпторів періоду класицизму Крістіана Рауха (1777 – 1857) і датського майстра Бертеля Торвальдсена (1768/70 – 1844), в Римі у майстерні представника неокласичної течії П'єтро Тенерані (1789 – 1869). Останній став не лише наставником, а й добрим другом художника впродовж життя. Навчання у нього залишить найглибший слід у творчості Томаша Оскара – майже всі його роботи зрілого періоду будуть виконані в стилі неокласицизму. Римською ж майстернею скульптора стало приміщення, яке раніше належало найвизначнішому представнику класицизму в європейській скульптурі італійцю Антоніо Канова (1757 – 1822).

У 1843 – 1846 рр. мешкав у Варшаві. У 1846 р. повернувся до Риму, Невдовзі його талан був оцінений і його запрошують на місце професора скульптури в Академії Святого Луки (італ. Accademia di S Luca). Також він стає інспектором художніх установ Італії та головним директором музеїв і галерей Рима. Завдяки невтомній праці, ім'я скульптора стає відомим далеко поза межами Італії, двадцять чотири художніх академій світу надавали йому почесне звання доктора *honoris causa*! [4]. Томаш Оскар Сосновський 40 років прожив в Італії, 12 років був регентом «Братства Віртуозів» Академії св. Луки (dell'Accademia dei Virtuosi al Pantheon). Класицизм – художній стиль європейського мистецтва XVII – XIX ст., однією найважливіших рис якого було звернення до античного мистецтва як вищого зразка та опори на традиції високого Відродження. Саме із цим мистецьким напрямком

пов'язана творчість Сосновського під час перебування в Італії. Мистецтво класицизму відображає ідеї гармонійного світогляду. Конфлікти особи і суспільства, ідеалу та реальності, почуття і розуму свідчать про складність мистецтва класицизму. Художнім формам класицизму властиві чітка організованість, врівноваженість, зрозумілість і гармонійність образів. На противагу епатажним стилям бароко та рококо, в основі класицизму лежить стримана нормативна естетика, що вимагає суворого дотримання ряду правил, канонів, єдностей. Естетика відображала прагнення до ідеалізації дійсності, за рахунок відмови від зображення складної й багатопланової реальності. У пластичному характері рельєфів простежувалося дві концепції передачі об'ємної форми: горельєфна та барельєфна. Передусім домінувало оголене людське тіло, модельоване анатомічно бездоганно.

Основною тематикою його робіт були біблійні сюжети. Тай сам Томаш-Оскар вів такий скромний спосіб життя, що це дивувало оточуючих. Працюючи над своїми роботами, митець жив у скрутні, не звертаючи уваги на голод чи спрагу, шукаючи ідеальну, досконалу форму для своїх героїв. Скульптор залишив у Новомалині палац, повний коштовностей, декілька сіл із понад чотирма тисячами підданих і вирушив у європейські країни творити високе мистецтво. Французький дослідник його творчості Луїс Вейллот у своїй книзі «Запах Риму» (1860) – згадує про свою єдину зустріч в Римі із Сосновським, і не приховує здивування: «Скульптор-поляк володіє в Україні палацом, повним королівських коштовностей та більш як 4000 підданих (!). Все це залишив, щоб створювати скульптури в Римі, а праця над скульптурами спонукає його забути про турботу про себе та славу. Яку ж славу міг здобути собі скульптор у Франції, користуючись прибутками, які приносили йому 4000 підданих?! Та він влаштував собі майстерню, схожу на стайню. Не випускаючи долота з рук і не перестаючи працювати, підкріплюється шматком хліба або іноді якоюсь їжею, принесеною із загальної кухні. Ховається, коли хтось прийде оглядати його роботи. Бачив його один раз. Добре польське обличчя, лагідне і чисте, але очі мають у собі життя незвичайне!» [5].

Сосновський невтомно працював, відмовляючи собі у всьому і одночасно займаючись благодійністю. Зарученим убогим дівчатам, крім традиційного вручення весільних суконь та грошових сум, Сосновський додатково підносив свої дарунки, на власні кошти влаштовував для них прийоми з чудовим частуванням. Допомав молодим художникам, брав участь у їхніх конкурсах, вибираючи теми для робіт та оцінюючи їх працю. Не шкодував грошей на закупівлю дорогого мармуру для скульптур, сам Сосновський жив дуже скромно. Як зазначали сучасники, зустрічаючись із скульптором, поціновувачі його таланту повторювали на свій лад біблійне: «Шукає скарбів не на землі, а на небі». Талановитий митець з Острожчини – автор понад ста біломармурових шедеврів, які є окрасою багатьох храмів та

музеїв Рима, Ізраїля, Назарета, Вільнюса, Варшави, Кракова, Рівного, Острога, Житомира, Львова, Чернігова тощо. Переважна більшість його робіт, як зазначалося вище, біблійного змісту, проте серед них чимало портретів історичних осіб та міфологічних героїв. Вічні, невичерпні образи Христа і Мадонни були геніально відображені у таких роботах скульптора: «Діва Марія з Дитям», «Христос на смертному одрі», барельєф із зображенням «Діви Марії з Дитям» (Острог), «Pieta», («Оплакування»), «Невідома» (Рівне), «Материнство Марії» (Рим), «Богородиці Непорочного зачаття» (Назарет). Чимало робіт митця виконані на сюжети з історії античної Греції та Риму: «Аріадна», «Арес», «Аполлон», «Сократ», «Капітолійський Брут» (Рівне), «Олександр Македонський» (Острог). Першорядне значення майстер надавав композиції, якій він підпорядковував всі скульптурні засоби виразності. Його композиції будуються на ритмічній рівновазі пластичних груп, за своїми обрисами наближаються до геометричних фігур. Сосновський є автором прекрасного портрета свого наставника і друга П'єтро Тенерані (Житомир), учителя з Кременецького лицю Юзефа Коженювського (Львів), знаменитої італійської акторки Елеонори Дузе (Чернігів), пам'ятників Тадеушу Чацькому в костюлі Візиток та Адаму Нарушевичу у Варшаві, Миколаю Копернику в Римі; скульптурної групи «Ядвіга і Ягайло» для Вільнюса і на Плянтах в Кракові тощо.

Відомо також, що в одній із приватних колекцій знаходиться бюст молодій дівчині в польському народному костюмі – так звана «Маруся». Його жіночі постаті характеризуються гармонійною урівноваженістю, красивою будовою, сентиментальним настроєм. У них митець бачив людину, що здатна до всебічного розвитку, зовнішньої та внутрішньої досконалості. Скульптура класицизму, як правило, розрахована на сприйняття з певної точки огляду, відрізняється згладженим моделюванням і стабільністю форм. Спадщина Сосновського була досить популярна на батьківщині, зокрема в деяких маєтках на Волині ще й на початку ХХ ст. можна було натрапити на бюсти чи фігурні композиції видатного скульптора [6]. В Україні твори Томаша Сосновського зберігаються в Рівненському і Житомирському обласних краєзнавчих музеях, Львівській національній галереї мистецтв, у Державному історико-культурному заповіднику Острога, в Чернігівському обласному художньому музеї імені Г. Галагана.

Сосновський декілька разів повторював класичну композицію «Pieta» (італ. – оплакування) або латинською Mater Dolorosa (лат. – Мати Страждаюча). Три мармурові скульптури зберігаються в Римі, одна з них у святині святих Свята Скала (Scala Santa). Як і знаменита «Pieta» Мікеланджело, скульптурна композиція Сосновського підкорює силою відчуттів, виражених без всякої афектації. Мати прийняла бездиханне тіло Сина на свої руки, голова Ісуса лежить у неї на колінах. Ліва рука Спасителя на стегні з неприродно вивернутою назовні долонею. Права рука безпомічно звисає з колін Марії. Ісус

ніби востаннє обіймає свою Матір. Діва Марія пронизливо дивиться в очі глядача. Вся глибина материнського жалю виражена жестом рук. Композицію Сосновського доповнює постать апостола Іоанна Богослова, котрий стиснув руки на грудях. Погляд Іоанна спрямований на Учителя [3]. На передньому плані біля ніг Богоматері лежить терновий вінок, атрибут Страстей Христових. (Рівненський обласний краєзнавчий музей) Інша скульптурна композиція «Pieta» знаходилася у Межиріцькому костьолі св. Антонія (Рівненщина). Всі три постаті об'єднував хрест – один із найдавніших сакральних знаків, який у християнстві символізує страждання і спасіння.

У 1859 році Папа Пій IX (1792 – 1878) відзначив Сосновського за великі заслуги в розвитку релігійної скульптури однією з найвищих своїх нагород — орденом св. Григорія Великого (Ordine di San Gregorio Magno). Скульптура «Діва Марія Непорочного Зачаття» стала канонічним образом в усьому римо католицькому світі. Пій IX увійшов в історію як Папа, який проголосив догмат про Непорочне Зачаття Діви Марії у грудні 1854 року і скликав I Ватиканський Собор, де затвердили догматичне вчення про правильність Римського первосвященства. За Папи Пія IX була проведена реставрація Святої Скали (Santa Scala). За легендою, ці сходи (28 мармурових сходинок) були привезені 326 року з Ізраїля святою Єленою, матір'ю Константина Великого, із палацу Понтія Пілата, і що ними піднімався Ісус Христос. Біля підніжжя ієрархічної Скали встановлені роботи скульптора XIX ст. Джакометті: «Поцілунок Іуди», «Ессе Номо» та скульптура Сосновського «Pieta» (Оплакування) [3]. У 1870 році в Пантеоні виявлено поховання Рафаеля Санті (1483 – 1520), останки якого добре збереглися. Гіпсовий відбиток черепа Рафаеля Академія св. Луки в Римі доручила зробити найвидатнішому скульптору (з поміж тисячі видатних митців) – уродженцю Волині, доктору *honoris causa* св. Луки Томашу Оскару Сосновському. Відтак цю гіпсову копію подарували місту Урбіно, де народився Рафаель. Відомо, що на схилі літ Т. О. Сосновський прагнув повернутися на свою малу батьківщину в Новомалин. 1884 року він пише сестрі Євгенії: «Я думаю, в цьому році повернутися додому, але не знаю, яким чином». Та цього не сталося [2, с. 283]. Томаш Оскар Сосновський завершив свій земний шлях 27 січня 1886 року. Могила Сосновського знаходиться на цвинтарі Кампо Верано в Римі. Досить промовистим став некролог, написаний колегами по Академії і який розмістили в багатьох тодішніх європейських газетах через два дні після смерті Сосновського. Закінчувався він такими словами: «Був у думках і серцях усіх, тому що на людину подібного характеру, подібної доброти і величності духу, треба чекати довгі роки» [2, с. 284]. Томаш Оскар Сосновський завершив свій земний шлях 27 січня 1886 р. Могила Сосновського знаходиться на цвинтарі Кампо Верано в Римі. На його могилі встановлено барельєф із зображенням ангела, який лівою рукою вказує на небо, а в опущеній правиці тримає сувій [4].

На підставі згаданих фактів можемо зробити висновок, що творчість Томаша Оскара Сосновського до недавнього часу була незаслужено забутою на Батьківщині. Вагомим внеском у поверненні імені Майстра є ґрунтовна праця волинського краєзнавця Валерія Войтовича «Томаш Оскар Сосновський. Скульптура класицизму». Твори митця, виконані у стилях класицизм та неокласицизм, знаходяться у багатьох музеях світу та є окрасою храмів Рима, Ізраїля, Назарета, Вільнюса, Варшави, Кракова, Рівного, Острога, Житомира, Львова, Чернігова тощо. Нажаль, жодних відомостей у музеях нашого міста чи меморіальних дошок, що вказують на навчання та перебування у Кременці всесвітньовідомого скульптора немає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв. Пер з англ. – Київ : Махаон – Україна, 2007. 512с.: іл.
2. Войтович В. М. Томаш Оскар Сосновський. Скульптура класицизму. Рівне: Вид. В. Войтович, 2015. 300 с.: іл.
3. Войтович В. «Pieta» Томаша Оскара Сосновського. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=786532355051235&id=100010834325186 (дата звернення: 20.03.2019)
4. Войтович Н. Томаш Оскар Сосновський – скульптор із Волині. URL: <http://monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/3880-14729.html> (дата звернення: 20.03.2019)
5. Гумінська О. Скульптор Томаш Сосновський – шляхтич з Новомалина URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/skulptor-sosnovskiy-shlyakhtich-iz-novomalina> (дата звернення: 20.03.2019)
6. Ковальчук Є. Повернуті імена: «Томаш Оскар Сосновський. Скульптура класицизму». URL: <https://www.volyn.com.ua/news/54216-povernuti-imena-tomash-oskarsosnovskiy-skulptura-klasitsizmu.html> (дата звернення: 19.03.2019)
7. Корнійчук Н. Томаш Оскар Сосновський – визначний волинський скульптор зі світовим іменем. URL: http://www.prosvita.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=178:tomash-oskar-sosnovky-vuznachnyi-volunskiykulptor&catid=35:news&Itemid=27 (дата звернення: 20.03.2019)